

РІШЕННЯ
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії **Чирва Олександр Васильович**, 1988 року народження, громадянин України, освіта вища: протягом 2005-2010 рр. здобував вищу освіту у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана і отримав кваліфікацію магістра з міжнародної економіки, у 2011-2013 рр. навчання у Харківському регіональному інституті Національної академії державного управління при Президентові України, заочна форма навчання, отримана кваліфікація магістр - з державного управління. З 2021 року навчається в аспірантурі заочної форми навчання кафедри управління та бізнес-адміністрування Державного податкового університету Міністерства фінансів України, м. Ірпінь, з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Здобувач успішно виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Економіка» спеціальності 051 «Економіка»: склав усі екзамени, заліки, виконав програму педагогічної практики, склав комплексний підсумковий іспит з фаху і отримав Академічну довідку про виконання освітньо-наукової програми.

Разова спеціалізована вчена рада, утворена на підставі рішення Вченої ради Державного податкового університету Міністерства фінансів України, м. Ірпінь від «26» червня 2025 року, протокол № 17 наказом Державного податкового університету, Міністерства фінансів України, м. Ірпінь, від «01» липня 2025 року № 785, у складі:

Голови разової

спеціалізованої вченої ради - Ярослава Олексійовича Ізмайлова, доктора економічних наук (08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)), професора, професора кафедри адміністрування податків Державного податкового університету

Рецензентів -

Лариси Леонідівни Лазебник, доктора економічних наук (08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки), професора, професора кафедри управління та бізнес-адміністрування Державного податкового університету

Ольги Степанівни Іванишиної, кандидата економічних наук (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит), доцента, завідувача кафедри адміністрування податків Державного

Офіційних опонентів -

податкового університету

Захарія Степановича Варналія, доктора економічних наук (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит), професора, професора кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Миколи Дмитровича Пасічного, доктора економічних наук (08.00.08 – гроші, фінанси і кредит), професора, професора кафедри фінансів Державного торговельно-економічного університету

на засіданні «09» вересня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» Чирві Олександру Васильовичу на підставі публічного захисту дисертації «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм забезпечення економічної безпеки України» за спеціальністю 051 «Економіка».

Дисертацію виконано на кафедрі управління та бізнес-адміністрування Державного податкового університету Міністерства фінансів України, м. Ірпінь.

Науковий керівник – Швабій Костянтин Іванович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри адміністрування податків Державного податкового університету. Тему дисертації «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм забезпечення економічної безпеки України» (англійською «Development of the indirect taxation system as a mechanism for ensuring the economic security of Ukraine») було затверджено на засіданні вченої ради Державного податкового університету від «29» листопада 2021 р., протокол № 14.

Дисертація і документи, подані до разової спеціалізованої вченої ради, відповідають вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2026 р. № 261 (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, виконаного державною мовою, який є цілісним комплексним завершеним науковим дослідженням, містить нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні завдань з вдосконаленні механізму забезпечення економічної безпеки держави на основі системи непрямого оподаткування.

Серед результатів дисертаційного дослідження, що вирізняються високим рівнем наукової новизни, особливо слід відзначити такі:

Вперше розроблено модель архітектури податкових даних на основі моделі ОЕСР «Цифрова податкова адміністрація 3.0», що пов'язує податкові дані макро та мікрорівня. Її застосування дозволяє вирішувати прикладні завдання у сфері прогнозування макроекономічних параметрів вітчизняної економіки, а також податкової політики держави, зокрема, надає можливість здійснювати оцінку параметрів розподілу податкового навантаження на основі методології Національних рахунків розподілу доходів (DINA), що сприяє підвищенню економічної безпеки держави. Удосконалено методологію оцінки конкурентоспроможності податкових систем, що використовується для визначення Міжнародного індексу податкової конкурентоспроможності (International Tax Competitiveness Index), шляхом її доповнення додатковими показниками, що характеризують функціонування системи непрямого оподаткування. Отримані результати аналізу дозволяють бачити переваги і слабкі місця вітчизняної системи непрямого оподаткування, які потрібно усувати у процесі її подальшого вдосконалення і приведення до оптимальних кондицій. Набули подальшого розвитку теоретико-методологічні підходи, що характеризують взаємозв'язок багаторівневої ієрархічної структури економічної безпеки держави і регулюючої функції непрямих податків; представлення ключових структурних диспропорцій у системі непрямого оподаткування, які полягають у переважанні оподаткування імпорту як бази оподаткування податків на споживання; підхід до оцінювання ефекту впливу приєднання до ЄС на розвиток системи непрямого оподаткування, на основі якого показано, що вступ до ЄС призводить до помірного зростання ПДВ, зменшення митних платежів та помірного зменшення акцизів як частки ВВП країни. Поряд з цим відбувається стабілізація сукупного рівня податкового навантаження і його поступова конвергенція.

Здобувач має 12 опублікованих за темою дисертації наукових праць, з яких 5 – статті у журналах, включених до переліку фахових наукових видань України категорії «Б»; 6 – це публікації апробаційного характеру в збірниках матеріалів міжнародних форумів, наукових та науково-практичних конференцій, 1 підрозділ у колективній монографії. В опублікованих працях здобувача повністю відображено сутність та зміст отриманих результатів дослідження та їх наукова новизна. Автором дотримано принципів та норм академічної доброчесності.

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Швабій К., Чирва О. Новітні тенденції розвитку системи непрямого оподаткування в Україні // *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2022. № 3(31). С. 11-18. 0,5 д.а. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3\(31\)-150-162](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3(31)-150-162).

2. Швабій К., Чирва О. Ідентифікація поведінкової реакції на зміни оподаткування трудових доходів населення України // *Світ фінансів*, 2023. Випуск 4. С. 22-40. 1 д.а. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2023.04.022>.
3. Чирва О. Конкурентоспроможність податкової системи України як основа економічної безпеки держави // *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*, 2024. №7. С. 265-274. 0,5 д.а. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-7-265-274>
4. Чирва О. Макроекономічні умови формування системи непрямого оподаткування в Україні // *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2025. № 1(41). С. 456–464. 0,4 д.а. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1\(41\)-456-464](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1(41)-456-464)
5. Чирва О. Оцінка фіскальної ефективності ПДВ як критерій стійкості державного бюджету // *Український економічний часопис*, 2025. Випуск №9. С. 157-161. 0,5 д.а. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-9-27>

Наукові праці апробаційного характеру:

6. Чирва О. Тенденції реформування ПДВ у країнах ЄС / Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції [Електронне видання] : збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь, 8 грудня 2023 р. (м. Ірпінь, Державний податковий університет, 2024). С. 176-178. 0,1 д.а.
7. Чирва О. Тенденції розвитку системи непрямого оподаткування у країнах-членах ЄС / Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану [Електронне видання] : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь, 17-18 квітня 2024 р. (м. Київ, Державний торговельно-економічний університет, 2024). С. 203-205. 0,1 д.а.
8. Чирва О. Актуальні проблеми вдосконалення податкової системи України. ДПУ / Економічні перспективи підприємництва: виклики воєнного часу та повоєнної відбудови [Електронне видання] : збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції, 31 травня 2024 р. (м. Ірпінь, Державний податковий університет, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2024). С. 347–349. 0,1 д.а.
9. Швабій К., Чирва О. Підвищення якості рішень в сфері податкової політики держави / Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції [Електронне видання] : збірник матеріалів XV Міжнародної науково-практичної конференції, 22 листопада 2024 року. Частина 1. (м. Ірпінь, Державний податковий університет, 2024). С. 217-219. 0,1 д.а. (автором запропоновано підходи до інформаційно-аналітичного забезпечення рішень в сфері оподаткування).
10. Чирва О.В. Методологія оцінки конкурентоспроможності оподаткування споживання / «Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи» [Текст]: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 грудня 2024 р. (м. Київ, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024). С. 108-110. 0,1 д.а.

11. Чирва О.В. Фіскальна ефективність ПДВ як критерій стійкості державного бюджету / «Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес аналітики» [Електронне видання]: збірник тез за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6 травня 2025 р. (м. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025). С. 376-379. 0,1 д.а.

Монографії, опубліковані за рішенням Вченої ради ЗВО (наукової установи)

12. Швабій К., Кошук Т., Чирва О. Теоретичні засади і світовий досвід оподаткування домогосподарств // Фінансово-облікова політика України в умовах європейської інтеграції : нові можливості та перспективи : монографія за заг. ред. Л.П. Сідельникової. (Херсон : Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2024). С. 45-64. 1 д.а.

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради та висловили наступні зауваження:

Офіційний опонент – доктор економічних наук, професор **Варналій Захарій Степанович**, професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, оцінюючи в цілому роботу позитивно, зазначила дискусійний характер окремих її положень, а саме:

1. Розглядаючи сутність, поняття та засоби забезпечення економічної безпеки держави автор приходить до висновку, що «економічна безпека визначається у найширшому розумінні як спроможність національної економіки зберігати стійкість та невразливість до внутрішніх та зовнішніх загроз з одночасним забезпеченням її високої конкурентоспроможності у світовому економічному середовищі. Фінансова безпека становить ключовий елемент системи економічної безпеки держави, до якої входять бюджетна безпека, боргова, інвестиційна та податкова» (с. 69 - 70). В цілому не заперечуючи такої ієрархії складових економічної безпеки потрібно звернути увагу на те, що окремі податкові механізми та інструменти містять як систему упереджень ризиків і загроз, так і самі по собі можуть слугувати факторами ризику. Йдеться про те, що незбалансована, невважена, непослідовна податкова політика призводить до формування суперечливих норм і прогалин податкового законодавства, та, в свою чергу, може слугувати чинником формування опортуністичної поведінки платників податків та фактором існування великого тіньового сектору економіки. На цьому аспекті зазначеної проблеми, на нашу думку, автор у роботі зосередив не достатньо уваги.

2. У дисертації зазначається, що податкова культура і практика оподаткування є одним із вирішальних факторів, що впливають на формування відносин між державою і платниками податків (с. 53 - 54). Насправді цей важливий аспект досліджуваної проблеми, який представлений у дисертації формулою рівнозначного впливу і держави, і платників на рівень довіри і податкової культури у країні, на нашу думку, не є таким

амбівалентним як представлено автором. Адже, головним актором, суб'єктом формування податкової політики все одно є держава (у широкому розумінні - уряд, парламент, фіскальні органи тощо). Таке лідерство вимагає більшої відповідальності саме з боку цих державних інституцій, в той час як права, потреби та інтереси платників податків є підпорядкованими імперативним нормам податкового законодавства..

3. В аналітичній частині роботи автором наводиться детальний аналіз існуючих структурних диспропорцій в системі оподаткування в цілому та підсистемі непрямих податків зокрема. Ми дійсно повинні констатувати зростаючу залежність державного бюджету України від оподаткування імпортованих на територію нашої держави товарів, робіт, послуг, що слугують базою оподаткування для ПДВ та акцизного податку. Проте, очевидно, що посилення такої структурної диспропорції зумовлене початком повномасштабної військової агресії на території нашої держави. У цьому контексті потрібно було б окремо зазначити, що подібна негативна тенденція є наслідком війни, а її подолання, і це абсолютно очевидно, лежить виключно у площині досягнення стійкого миру, забезпечення військової та економічної безпеки держави.

4. У параграфі 2.3 наводиться удосконалена методологія оцінки International Tax Competitiveness Index, який дозволяє оцінити рівень конкурентоспроможності за категорією оподаткування споживання більш комплексним чином через врахуванням в підсумкових оцінках більшої кількості показників. Автор зазначає, що для цього було використано додаткові показники, що характеризують ефективність процесу адміністрування податку, а також рівень податкового комплаєнсу, тобто рівня добровільності сплати податкових зобов'язань. Іншими словами методологію International Tax Competitiveness Index було доповнено лише двома додатковими показниками. Проте, не зрозуміло і не обґрунтовано чому в якості додаткових параметрів оцінки було обрано саме ці два показники, а не більше?

5. На с. 144 роботи автор стверджує, що «вступ до ЄС справлятиме вплив на подальший розвиток української системи непрямого оподаткування виключно у формально-юридичній площині, суттєві структурні зрушення не мають помітного фіскального потенціалу». Цей висновок зроблено на основі аналізу відносних показників фіскальної ефективності непрямих податків в Україні у порівнянні з аналогічними параметрами країн-членів ЄС. Водночас, слід звернути увагу на те, що європейська практика оподаткування апіорі передбачає вищий рівень податкової культури та ефективності адміністрування податків, що зрештою має призвести й до зменшення великого вітчизняного тіньового сектору економіки. Це означає, що фіскальний потенціал української економіки може бути збільшений як за абсолютними, так й за відносними показниками.

Офіційний опонент – доктор економічних наук, професор **Пасічний Микола Дмитрович**, професор кафедри фінансів Державного торговельно-економічного університету. Оцінюючи в цілому позитивно зміст дисертації, новизни представлених результатів, відмічаючи ґрунтовність дослідження, звернув увагу на положення дискусійного характеру та деякі неточності:

1. У дисертації зазначено, що у країнах ЄС частка витрат на соціальне забезпечення стрімко зростає, їх обсяг не забезпечується відповідними податковими надходженнями, соціальними внесками (с. 28). Вважаємо, що слід було більш розгорнуто розглянути питання взаємозв'язку росту податкових надходжень з видатками соціального спрямування.

2. Досліджуючи особливості реалізації вітчизняної акцизної політики (с. 83–88) слід було більше уваги приділити питанню структурної трансформації цієї політики у період повномасштабного вторгнення та її відповідного впливу на фінансову стійкість.

3. У другому розділі дисертаційної роботи автор слушно зазначає, що для покращення конкурентоспроможності податкової системи державі слід активно працювати над удосконаленням її ключових складових, що може включати в себе як реформування існуючих податкових механізмів, так і впровадження нових підходів і технологій (с. 111). Водночас, слід було більш ґрунтовно розкрити згадані підходи та технології.

4. Автор зазначає, що гармонізація податкового законодавства допомагає підвищити прозорість, зменшити податкові ризики для бізнесу та створити сприятливі умови для інвестицій (с. 137). Разом з тим, доречно було б більше уваги приділити розкриттю питання адаптації Україною дієвих практик протидії ухиленню від оподаткування, що використовуються державами-членами Європейського Союзу.

5. Третій розділ дослідження охоплює питання подальшої цифровізації непрямих податків (с. 146–164). Проте, варто було більш розгорнуто розкрити положення щодо напрямів цифровізації у сфері акцизного оподаткування, зокрема переваг і викликів впровадження системи е-Акцизу.

Рецензент – доктор економічних наук, професор **Лазебник Лариса Леонідівна**, професор кафедри управління та бізнес-адміністрування Державного податкового університету, надала позитивну рецензію із зауваженнями дискусійного та рекомендаційного характеру:

1. В цілому погоджуючись із твердженням автора, що економічна безпека держави є комплексним поняттям, що враховує багато аспектів функціонування економіки і суспільства, а досягнення її належного стану за допомогою податкових механізмів є ключовим елементом стабільного і прогресивного розвитку країни, слід звернути увагу автора дослідження на те, що кожному елементу національної системи оподаткування притаманні власні ризики, що можуть породжувати загрози економічній безпеці держави. Це – нестабільність податкового законодавства, високий рівень податкового

навантаження на бізнес, недосконалість процесів адміністрування податків, слабкість судового та адміністративного захисту платників податків тощо. Всі ці ризики також впливають на рівень економічної безпеки держави, тобто тут функціональний зв'язок є не одностороннім, а складним і зворотнім.

2. У дослідженні автор зазначає, що податкова культура є одним із головних факторів, що формує та визначає загальні соціальні норми в сфері податкових правовідносин між платниками податків і державою. Високий рівень податкової культури відповідає здатності платників податків вчасно, у повному обсязі та у відповідності до податкового законодавства виконувати свої зобов'язання, що означає високий рівень добровільності сплати податків. Водночас низький рівень податкової культури супроводжується низьким рівнем добровільності сплати податків. На нашу думку, таке твердження є дещо однобічним, оскільки не існує тотожності між добровільністю сплати податків та рівнем податкової культури. У значному ступені на рівень добровільності сплати впливає сама модель податку та його засоби адміністрування. Зокрема, ми бачимо, що сплата податку за моделлю «у джерела доходу» дозволяє забезпечити досить високий рівень добровільності сплати, проте загальний рівень податкової культури у суспільстві може бути досить посереднім. Виходячи з цього, у роботі доречно було б розглянути ці аспекти даної проблеми.

3. У пп. 1.3 «Міжнародна практика податкової підтримки економічної безпеки держави» автор приділяє значну увагу аналізу практики подолання кризових явищ в економіці Фінляндії до та після Другої світової війни. Не заперечуючи важливості вивчення цієї практики, можна було б також розширити аналіз за рахунок таких країн як Румунія, Велика Британія, Франція, Німеччина.

Рецензент – кандидат економічних наук, доцент **Іванишина Ольга Степанівна**, завідувач кафедри адміністрування податків Державного податкового університету. Високо оцінила зміст і результати дисертаційної роботи, проте виділила декілька положень, які викликають питання:

1. На наш погляд дослідження міжнародної практики податкової підтримки економічної безпеки держави потрібно було розглянути більш комплексно, зокрема, шляхом більш повнішого представлення досвіду у цій сфері країн з перехідною та/або транзитивною економікою. Адже, досвід саме таких економік має більший практичний зміст для його використання у процесі формування податкової політики держави в Україні.

2. Вбачаємо за доцільне звернути увагу дисертанта на те, що фіскальна ефективність непрямих податків в значній мірі залежить не тільки від ефективності системи адміністрування цих податків, а також від стабільності та несуперечливості податкового і митного законодавства. Прогнозованість дій держави у сфері формування податкової та митної політики держави є одним із фундаментальних факторів належного податкового комплаєнсу, високого рівня добровільності сплати податків.

3. У роботі для оцінки конкурентоспроможності податкової системи використовується певна стандартизована методологія, яка дозволяє за сукупністю обраних параметрів привести різні системи до спільного знаменника і зробити достовірні висновки про їх порівнювані властивості. У даному дослідженні нами була використана удосконалена методологія оцінки International Tax Competitiveness Index. На нашу думку, цю методологію можна було доповнити іншими важливим показниками, які б дозволили збільшити рівень її об'єктивності і достовірності. Наприклад, доречно було використовувати показники податкової заборгованості, рівня цифровізації процедур адміністрування тощо.

Голова разової спеціалізованої вченої ради – доктор економічних наук, професор **Ізмайлов Ярослав Олексійович**, професор кафедри адміністрування податків Державного податкового університету, без зауважень.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор **Швабій Костянтин Іванович**, професор кафедри адміністрування податків Державного податкового університету, без зауважень.

Результати відкритого голосування:

«За» 5/члени членів ради,

«Проти» 0/члени членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує **Чирві Олександр Василювичу** ступінь доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої вченої ради

Ярослав ІЗМАЙЛОВ

